

Małgorzata Marć, Monika Binkowska-Bury, Beata Penar-Zadarko

Instytut Pielęgniarstwa i Położnictwa, Wydział Medyczny Uniwersytetu Rzeszowskiego w Rzeszowie

Wymagania stawiane nauczycielom zawodu pielęgniarstwa – przeszłość, teraźniejszość, przyszłość

Challenges in the face of profession nursing's teacher – the past, present, future

Adres do korespondencji:

dr med. Małgorzata Marć
 Instytut Pielęgniarstwa
 i Położnictwa
 Wydział Medyczny Uniwersytetu
 Rzeszowskiego
 ul. Warzywna 1, 35-959 Rzeszów
 tel.: (0 17) 872 13 89
 faks: (0 17) 872 13 84
 e-mail: malgorzatomarc@wp.pl

STRESZCZENIE

Zawód pielęgniarstwa wynika z troski o drugiego człowieka potrzebującego pomocy. Na przestrzeni lat zmieniał się system przygotowania do zawodu pielęgniarstwa, a także rola nauczyciela zawodu pielęgniarstwa. Celem pracy jest ukazanie wymagań stawianych nauczycielom pielęgniarstwa w zmieniającym się modelu kształcenia pielęgniarek. Przedmiotem analizy są regulacje prawne odnoszące się do standardów kształcenia praktycznego, w szczególności dotyczące kadry prowadzącej kształcenie. Pociąga to za sobą konieczność zmiany roli nauczyciela, którego funkcja polegać ma na wspieraniu, inspirowaniu w procesie rozwiązywania problemów.

Problemy Pielęgniarstwa 2008; 16 (4): 405–408

Słowa kluczowe: zawód pielęgniarstwa, rola nauczyciela, kształcenie, uwarunkowania roli nauczyciela

ABSTRACT

The roots of nursing are very closely connected with a care of the sick. The system of nursing education and part professional nursing teacher. Has changed a lot since time.

The aim of the study is to present challenges in the face of profession nursing's teacher in variable model of nurse educating. The subject of analysis are legal regulations to standards of practical training, in particular the ones concerning the teaching body. It implies the necessity of change of teacher's function – he should support and inspire in process of solving problems.

Nursing Topics 2008; 16 (4): 405–408

Key words: a nursing profession, teacher's function, professional education, nurses teacher conditionings

Wstęp

Historia kształcenia zawodowego pielęgniarek na ziemiach polskich sięga początku XX wieku, kiedy w 1911 roku powstała pierwsza Szkoła Pielęgniarek Zawodowych Panien Ekonomek św. Wincentego a Pauló, a w 1925 roku Uniwersytecka Szkoła Pielęgniarek i Opiekunek Zdrowia w Krakowie prowadzona przez polskie pielęgniarki. Powstające w Poznaniu i Warszawie kolejne szkoły pielęgniarstwa ze względu na brak wykwalifikowanej kadry nauczycieli prowadzone były przez amerykańskie pielęgniarki. Pierwsze szkoły pielęgniarstwa

wzorowane były na systemie kształcenia pielęgniarek w Stanach Zjednoczonych [1].

W okresie powojennym rozwój szkolnictwa pielęgniarstwa był bardzo zróżnicowany. Począwszy od 2-letnich szkół medycznych asystentek pielęgniarstwa dla absolwentek 7 klasy szkoły podstawowej, poprzez szkoły pielęgniarstwa ogólnego i psychiatrycznego – 2-letnie, 2,5-letnie licea medyczne, aż do eksperymentalnego 3-letniego programu kształcenia w Medycznych Szkołach Zawodowych. Od 1997 roku proces kształcenia zawodowego pielęgniarek w Polsce realizowany jest na poziomie wyższych studiów zawodowych,

a obecnie na studiach I i II stopnia. Wraz ze zmianami w systemie ochrony zdrowia i kształcenia przeddyplomowego pielęgniarek zmieniały się kwalifikacje i kompetencje nauczyciela szkoły pielęgniarskiej, a zatem zmieniał się również model nauczyciela zawodu — nauczyciela pielęgniarstwa [2].

Celem niniejszej pracy jest ukazanie wymagań stawianych nauczycielom pielęgniarstwa w zmieniającym się modelu kształcenia pielęgniarek. Przedmiotem analizy jest zmieniający się model nauczyciela zawodu — nauczyciela pielęgniarstwa, w polskim systemie kształcenia pielęgniarek na przestrzeni dziejów, ze szczególnym zwróceniem uwagi na uwarunkowania wpływające na wypełnianie roli nauczyciela.

Uwarunkowania współczesnego modelu nauczyciela pielęgniarstwa w Polsce

Zmiany w kwalifikacjach nauczycieli zawodu w okresie powojennym

W okresie powojennym w 1949 roku dzięki inicjatywie Racheli Hutner i Jadwidze Kaniewskiej-Iżyckiej powołano pierwszy w Polsce Ośrodek Kształcenia Instruktorów Pielęgniarstwa. Pilna potrzeba powołania Ośrodka była podyktowana faktem uruchamiania średnich szkół medycznych oraz brakiem zorganizowanego kształcenia nauczycieli tych szkół. Początkowo prowadzono tylko półroczne przeszkolenie dla pielęgniarek podejmujących pracę w szkolnictwie pielęgniarskim, głównie z zakresu metodyki nauczania pielęgniarstwa. W 1956 roku Ośrodek został przekształcony w Studium Nauczycieli Średnich Szkół Medycznych. Kilka lat później, bo w 1962 roku powołano Rachelę Hutner do zorganizowania i prowadzenia Centralnego Ośrodka Doskonalenia Kadr Medycznych. W późniejszych latach funkcjonował on pod nazwą: Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli Średnich Kadr Medycznych. Jednym z jego zadań było doskonalenie zawodowe, czyli specjalizacje, w tym również specjalizacje dla nauczycieli szkół medycznych [3].

W latach 50. i 60. szczególnym problemem w kształceniu pielęgniarek był brak nauczycieli zawodu posiadających właściwe kwalifikacje. I tak w roku 1960 tylko co 4 nauczyciel zawodu miał wykształcenie wyższe lub niepełne wyższe, co 2 — wykształcenie średnie, a co 3 niepełne średnie.

W celu podnoszenia poziomu wykształcenia zobowiązano wszystkich nauczycieli zawodu, którzy nie ukończyli szkoły średniej do uzupełnienia wykształcenia [4].

Przełomem w przygotowywaniu nauczycieli zawodu było powołanie w 1969 roku 3-letniego Studium Pielęgniarstwa w Akademii Medycznej w Lublinie, które 3 lata później zostało przekształcone w Wydział Pielęgniarstwa. Studia na Wydziale trwały 4 lata i kończyły się uzyskaniem tytułu magistra pielęgniarstwa.

Nauczyciel zawodu

Nauczyciel akademicki prowadzący zajęcia praktyczne to pielęgniarka lub pielęgniarz z tytułem magistra lub doktora, prowadzący zajęcia praktyczne ze studentami pielęgniarstwa. W trakcie zajęć praktycznych pod swoją opieką ma grupę studentów liczącą 4–8 studentów. Na takich oddziałach jak: intensywne terapia, neonatologiczny, pediatryczny, blok operacyjny, sala porodowa oraz w placówkach podstawowej opieki zdrowotnej i specjalistycznej ambulatoryjnej — liczba studentów w grupie nie powinna przekraczać 3–4 osoby.

Rola i znaczenie mentora w nauczaniu praktycznym studenta pielęgniarstwa

Pielęgniarka-mentor to wykwalifikowana pielęgniarka lub magister pielęgniarstwa, pracująca w zakładzie opieki zdrowotnej, w którym student odbywa praktykę zawodową i sprawująca jednocześnie opiekę nad jednym studentem. Początkowo student obserwuje jej pracę, poszczególne czynności i zadania w opiece nad pacjentem. Następnie student wykonuje z jej pomocą czynności przy pacjencie, aż do uzyskania profesjonalnego poziomu. Rola pielęgniarki-mentora polega na wspieraniu studenta w uczeniu się umiejętności nabytych w trakcie zajęć w Pracowni Umiejętności Pielęgniarskich oraz podczas zajęć praktycznych z nauczycielem akademickim.

Główne zadania mentora w kształceniu zawodowym pielęgniarek to między innymi: komunikowanie się, nauczanie, doradzanie, wspieranie, nadzorowanie, ocenianie oraz kształtowanie wzorca osobowego pielęgniarki poprzez własny przykład [5].

System kształcenia zawodowego pielęgniarek w Polsce

Kształcenie zawodowe pielęgniarek według Wrońskiej to „ogół procesów i czynności umożliwiających kandydatkom do zawodu pielęgniarskiego zdobycie niezbędnych dla pielęgniarki dyplomowanej kompetencji zawodowych, przejawiających się w odpowiedniej wiedzy i umiejętnościach, w emocjonalnym stosunku do swych zadań i poczuciu odpowiedzialności” [6].

Kształcenie przeddyplomowe, określane też jako podstawowe, obejmuje 2 poziomy. Poziom I dotyczy studiów zawodowych (studia I stopnia) trwających nie mniej niż 3 lata (6 semestrów) i obejmujących 4815 godzin kształcenia, w tym 4600 godzin kształcenia zawodowego, w tym 2300 godzin kształcenia teoretycznego i 2300 godzin kształcenia teoretycznego, z czego około 700 godzin przeznaczonych jest na samokształcenie kierowane. Absolwent studiów I stopnia uzyskuje tytuł licencjata pielęgniarstwa.

Poziom drugi dotyczy studiów II stopnia, które trwają nie mniej niż 2 lata (4 semestry) i obejmuje nie mniej niż 1300 godzin kształcenia. Absolwent studiów II stopnia uzyskuje tytuł magistra pielęgniarstwa [7].

Regulacje prawne dotyczące wymagań wobec nauczyciela zawodu

Zapis art. 5 pkt. 1 Ustawy o zawodach pielęgniarstwa i położnej wskazuje, że „za wykonywanie zawodu pielęgniarstwa uważa się również (...) nauczanie zawodu pielęgniarstwa. Natomiast zawód pielęgniarstwa może wykonywać „osoba posiadająca prawo wykonywania zawodu stwierdzone przez okręgową radę pielęgniarstwa i położnych” [8].

Standardy kształcenia pielęgniarzek w szkołach wyższych

Według rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 15 kwietnia 2002 roku w sprawie standardów kształcenia pielęgniarzek i położnych w szkołach wyższych i wyższych szkołach zawodowych. Głównym założeniem kształcenia zawodowego pielęgniarzek jest kształcenie w ramach własnej grupy zawodowej. Fakt, że pielęgniarka posiadająca prawo wykonywania zawodu, która uzyskała stopień lub tytuł naukowy oraz posiadająca uprawnienia pedagogiczne nadzoruje merytorycznie kształcenie przyszłej kadry pielęgniarskiej jest czynnikiem przyczyniającym się do profesjonalizacji zawodu pielęgniarstwa.

Szczegółowe wymagania dotyczące kwalifikacji i kompetencji nauczyciela akademickiego korelują z Ustawą o zawodach pielęgniarstwa i położnej. Nauczyciel akademicki uczestniczący w procesie kształcenia zawodowego pielęgniarzek w zakresie pielęgniarstwa, zajęć praktycznych, praktyk zawodowych i samokształcenia kierowanego powinien:

- ukończy studia kierunkowe (kierunek: pielęgniarstwo);
- posiadać co najmniej tytuł magistra pielęgniarstwa;
- posiadać aktualne prawo wykonywania zawodu pielęgniarstwa;
- posiadać minimum roczną praktykę zawodową (i/lub staż zawodowy) zgodną z nauczaniem przedmiotem;
- współpracować z osobami prowadzącymi praktyki zawodowe w zakresie kształtowania praktycznych umiejętności studentów;
- planować własny rozwój zawodowy, stale podnosząc kwalifikacje zawodowe oraz pedagogiczne;
- łączyć pracę dydaktyczną z prowadzeniem badań naukowych;
- mieć świadomość zakresu oceny jakości prowadzonego kształcenia [9].

Standard kwalifikacji zawodowych

Standard kwalifikacji zawodowych określa zakres wiedzy, umiejętności i postaw niezbędnych do realizacji roli zawodowej. W okresie powojennym rozumienie roli pielęgniarstwa ewoluowało wraz ze zmianami filozofii medycyny. Należy zwrócić uwagę na znaczne poszerzenie zakresu i charakteru roli zawodowej pielęgniarstwa [10].

Absolwent studiów I stopnia powinien być przygotowany do samodzielnego pełnienia roli zawodowej, którą wyznaczają funkcje zawodowe, a należą do nich świadczenia: pielęgnacyjne, profilaktyczne, diagnostyczne,

lecnicze, rehabilitacyjne i z zakresu promocji zdrowia [11].

Absolwent studiów II stopnia w zakresie funkcji kształcenia jest przygotowany do:

- realizowania procesu kształcenia pielęgniarzek na poziomie podstawowym kształcenia i doskonalenia zawodowego;
- organizowania i realizowania doskonalenia pielęgniarzek we wszystkich miejscach pracy pielęgniarstwa;
- organizowania i prowadzenia kursów kwalifikacyjnych i specjalizacji dla pielęgniarzek;
- uczestniczenia w seminariach, kongresach i konferencjach naukowych i szkoleniowych;
- działania w towarzystwach naukowych oraz na rzecz środowiska pielęgniarskiego;
- analizowania systemu kształcenia i doskonalenia pielęgniarzek oraz udziału w pracach adaptacyjnych i modyfikacjach (projektowanie planów, programów nauczania, recenzowanie programów nauczania, projektowanie form i metod nauczania);
- oceny jakości kształcenia w odniesieniu do obowiązujących standardów kwalifikacji oraz standardów kształcenia i doskonalenia [12].

Kodeks Etyki Zawodowej Pielęgniarki i Położnej Rzeczypospolitej Polskiej

Zasady etyczne zawarte w Kodeksie Etyki Zawodowej Pielęgniarki i Położnej wynikają z uniwersalnych zasad etycznych i zobowiązują pielęgniarkę od momentu złożenia przyrzeczenia do przestrzegania praw pacjenta i dbania o godność zawodu. W części szczegółowej wskazane są zasady dotyczące relacji, takich jak: relacja pomiędzy pielęgniarką a pacjentem; pielęgniarką a praktyką zawodową i nauką; pielęgniarką a samorządem pielęgniarstwa i położnych; pielęgniarką a współpracownikami; pielęgniarką a zasadami postępowania wobec społeczeństwa. Wśród zasad szczegółowych są też takie, które wskazują na cechy nauczyciela zawodu. Podkreślają one, że pielęgniarka nauczająca zawodu powinna przekazywać słuchaczom zasady etyki zawodowej, czuwając nad ich adaptacją zawodową. Każda pielęgniarka mająca większe doświadczenie zawodowe powinna przekazywać swoją wiedzę i umiejętności zawodowe oraz wzorce kultury i poszanowania człowieka [13].

Nauczyciel pielęgniarstwa w ujęciu modelowym:

- jest ekspertem w zakresie metod nauczania i uczenia się;
- pomaga studentowi w znalezieniu metod uczenia się;
- wprowadza studenta w środowisko szpitalne i domowe podopiecznego;
- stawia pytania problemowe studentom i egzekwuje studiowanie literatury;
- wspiera kreatywne dążenia studentów;

- rozbudza zainteresowanie wartościami i ideałami;
- motywuje studentów do doskonałości zawodowej i zaufania we własne siły;
- rozbudza zachowania opiekuńcze studentów;
- kształtuje postawę pewności działania zawodowego;
- traktuje studenta godnie;
- przejawia zaufanie do studentów [14].

Wymagania stawiane nauczycielom zawodu na kierunku pielęgniarstwo:

- uwzględnianie w treściach kształcenia dynamicznych zmian w zakresie i charakterze potrzeb zdrowotnych człowieka, priorytetów opieki zdrowotnej, organizacji opieki zdrowotnej, nowoczesnych metod leczenia, komputeryzacji opieki pielęgniarstwa;
- wzrastająca świadomość studentów co do oczekiwań wobec nauczyciela w zakresie merytorycznym i metodycznym;
- wykorzystywanie środków dydaktycznych niezbędnych w nauczaniu praktycznym w warunkach laboratoryjnych;
- wykorzystywanie nowoczesnych metod nauczania: teletransmisja, video konferencja, Internet, e-learning;
- ewaluacja kształcenia zawodowego/akademickiego;
- konieczność ustawicznego kształcenia i doskonalenia zawodowego [15].

Podsumowanie

We współczesnym pielęgniarstwie coraz większą wagę przywiązuje się do kwalifikacji i doświadczenia zawodowego nauczycieli. Aktualne wymagania stawiane nauczycielom zawodu są wciąż analizowane i weryfikowane. Doświadczenia ostatnich lat kształcenia pielęgniarzek na poziomie studiów licencjackich (obecnie studiów I stopnia) pokazały znaczenie kryteriów doboru kadry pielęgniarstwa do nauczania studentów podczas zajęć teoretycznych z przedmiotów kierunkowych, zajęć praktycznych i praktyk. Propozycja modelu nauczyciela zawodu zakłada:

- aktualne prawo wykonywania zawodu pielęgniarzki/pielęgniarki,
- staż pracy minimum 5 lat;
- ukończone studia pielęgniarstwa (II stopnia);
- uprawnienia pedagogiczne;
- doświadczenie w prowadzeniu zajęć w placówkach ochrony zdrowia;
- ciągłe i systematyczne doskonalenie się;
- chęć współpracy i zaangażowanie w nauczanie studentów pielęgniarstwa [16].

Rola nauczyciela pielęgniarstwa w obecnym systemie edukacji zawodowej pielęgniarzek to przede wszystkim rola eksperta z jednej strony w zakresie procesu nauczania, z drugiej strony eksperta w zakresie komunikacji interpersonalnej i przyjaciela studentów [17, 18].

Wśród pożądanых cech nauczyciela zawodu wymienia się między innymi: przyjacielski stosunek do studen-

ta, życzliwość, dar i umiejętność w przekazywaniu wiedzy, pomoc studentowi w rozwiązywaniu problemów opiekuńczych i etyczno-moralnych, otwartość na oczekiwania studentów [13].

Piśmiennictwo

1. Zahradniczek K., Majda A. Kształcenie pielęgniarzek w okresie międzywojennym XX wieku i współcześnie. W: Pielęgniarstwo wobec zagrożenia wartości. 100-lecie urodzin H. Chrzanowskiej. Materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej, Kraków 200; 241–246.
2. Ciechaniewicz W. Istota i uwarunkowania zmian w polskim systemie kształcenia pielęgniarzek. *Annales Academiae Medicae Silesiensis*. Wyzwania współczesnego pielęgniarstwa, 2000, Supl. 30; 81–87.
3. Górąjek-Jóźwik J. Rachela Hutner. Problemy Nauki, Dydaktyki i Lecznictwa. Akademia Medyczna w Lublinie. Lublin, 2003; 13.
4. Poznańska S. Pielęgniarstwo wczoraj i dziś. Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 1988.
5. Łukasz-Paluch K. Nowe kierunki rozwojowe w pielęgniarstwie jako wyznaczniki zmian w treściach kształcenia uczniów szkół pielęgniarstwa. Wkładka Specjalna do Biuletynu „Sprawy Doskonalenia” 1991; 13 (22): 10–16.
6. Kosińska M. (red.). Wybrane zagadnienia pracy nauczyciela zawodu. Śląska Akademia Medyczna, Katowice 2000.
7. Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 roku w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki.
8. Ustawa z dnia 15 lipca 1996 roku o zawodach pielęgniarzki i położnej z późn. zm. (Dz.U. 01.57.602).
9. Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 15 kwietnia 2002 roku w sprawie standardów kształcenia pielęgniarzek i położnych w szkołach wyższych i wyższych szkołach zawodowych (Dz.U. 02.55.499).
10. Ciechaniewicz W. Istota i uwarunkowania zmian w polskim systemie kształcenia pielęgniarzek. *Annales Academiae Medicae Silesiensis*. Wyzwania współczesnego pielęgniarstwa. 2000; Supl. 30: 81–87.
11. Ustawa z dnia 15 lipca 1996 roku o zawodach pielęgniarzki i położnej z późn. zm. (Dz.U. 01.57.602).
12. Ciechaniewicz W. Funkcja kształcenia. *Pielęgniarstwo* 2000; 1999, 2 (43): 36–41.
13. Kodeks Etyki Zawodowej Pielęgniarki i Położnej Rzeczypospolitej Polskiej. Uchwała nr 9 IV Krajowego Zjazdu Pielęgniarek i Położnych z 9 grudnia 2003 roku.
14. Wrońska I. O nowy wymiar edukacji uniwersyteckiej pielęgniarzek. W: Kształcenie i doskonalenie zawodowe pielęgniarzek i położnych. Standardy opieki w pielęgniarstwie. Wdrażanie programów promocji zdrowia. Materiały konferencyjne, Wydział Nauk o Zdrowiu Akademii Medycznej im. K. Marcinkowskiego, Poznań 1999.
15. Decobert M.C. Ewolucja zawodowa w pielęgniarstwie. Kształcenie zawodowe w pielęgniarstwie. Nowe aspekty akademickiego kształcenia pielęgniarzek i położnych. Ogólnopolska Konferencja Naukowa. Wydział Pielęgniarstwa i Nauk o Zdrowiu Akademii Medycznej w Lublinie. Streszczenia. Lublin 2002; 32–34.
16. Ziarko E. (red.). Przewodnik dydaktyczny dla pielęgniarzek – opiekunów praktyk zawodowych. Wydawnictwo Skrzat, Kraków 2005.
17. Bevis E.O., Watson J.A. New Pedagogy for Nursing. Ed. Towards a Caring Curriculum, New York 1989.
18. Wrońska I. O nowy wymiar edukacji uniwersyteckiej pielęgniarzek. W: Kształcenie i doskonalenie zawodowe pielęgniarzek i położnych. Standardy opieki w pielęgniarstwie. Wdrażanie programów promocji zdrowia. Materiały konferencyjne, Wydział Nauk o Zdrowiu Akademii Medycznej im. K. Marcinkowskiego, Poznań 1999.